

dupl.

ANUARI
DELS AMICS DE L'ART
LITÚRGIC

Universitat Autònoma de Barcelona

Biblioteca General

Edifici 1

08193 Bellaterra (Barcelona) Espanya

ANUARI
DELS
AMICS DE L'ART
LITÚRGIC

1926-1928

CERCLE ARTÍSTIC DE SANT LLUC
BARCELONA

1928

AMB LLICÈNCIA ECLESIASTICA

GUIATGE DE L'ARTISTA CRISTIÀ

EN el present ANUARI DELS AMICS DE L'ART LITÚRGIC comencem un assaig de tractat d'iconografia cristiana dedicat als artífexs que treballen pel temple cristià. Cada dia es va accentuant més el retorn o la crida dels artistes al servei de la Litúrgia catòlica. Cal doncs aplanar els camins. Es precis fer reviure tota aquella ciència i aquella tradició sagrada dins la qual les obres d'art cristià creixien i es feien eloqüents davant d'un poble que no les tenia precisament per divertir-se sinó per aprendre-hi. En les èpoques de vida cristiana més intensa i directa veiem que les arts plàstiques procuren avivar la pietat o la fe del poble i donar als fidels temes per llurs oracions o lliçons per la llur fe.

Des de Pius X hi ha en l'Església una forta pruija de restaurar-ho tot segons el sentit cristià, treure totes les oxidacions i incrustacions que amb el temps s'han anat produint sobre el cos de l'Església, i que sovint als ulls de la gent el deformen o li lleven aquella normal i sana transpiració de la seva pietat. Per això si des d'aquest temps fins ara s'ha començat de restaurar la Litúrgia i tots els elements que la serveixen, cal també que les arts

es perfeccionin cada dia més tècnicament, i que en entrar al temple esdevinguin més respectuoses i aciençades. Per això mirem de refer aquesta ciència iconogràfica que s'és anat perdent de la mateixa manera que es van perdent les coneixements populars de la naturalesa, les llegendes, els costums, les cançons, els sentenciariis, que queden ben inferiorment substituïts per una informació periodística que va esborrant-se amb l'edició de l'endemà.

Comencem, fent una mica de torta, per l'iconografia de Jesucrist perquè és la més important i la més urgent. En donem els seus símbols, i de cada escena o acte de Jesús en donem els detalls més interessants així com les figures o prototipus que com ombres de l'antic Testament i de la Llegenda han estat arreconades per la clara realitat del Crist, però que posades per fons li donen un relleu més pronunciat i significatiu. Per facilitar el maneig d'aquesta guia simplifiquem quant sia possible les dades històriques i ens limitarem als fets.

Amb el present ANUARI donem únicament i exclusiva la vida de Jesucrist en el seus fets principals que formen els cicles cristològics i les Bibliae pauperum. Després donarem els Miracles i les Ensenyances de Jesús tal com l'art cristià les copià i plasmà. Seguiran després les altres parts que completen l'iconografia cristiana.

JESUCRIST

SÍMBOLS

La Creu.—Té els seus precedents anteriors a Jesucrist. Hi ha la creu, especialment popular a l'Índia, anomenada Swàstica o creu gammada, composta de quatre gammes gregues. La creu rodada, preferent en l'Àsia menor, \oplus ; hi ha l'egípcia, o creu amb ansa falsament anomenada clau del Nil, que és la síl·laba egípcia que significa «viure». La creu pròpiament cristiana té els següents aspectes i noms: 1.er *Crux inmissa*, o sia un pal recte [travessat per un altre d'horitzontal. Si els pals són iguals $+$ tenim la creu grega; si no ho són \dagger , tenim la creu llatina. 2.^{on} *Crux commissa* o sia un pal horitzontal col·locat sobre el recte, i dóna la creu \top (igual a la lletra T, la tau grega) preferida pels egipcis i anomenada creu de Sant Antoni. 3.er *Creu composta* de dos travessers, dita arquebisbal o patriarcal, i la de tres travessers, que és la papal.

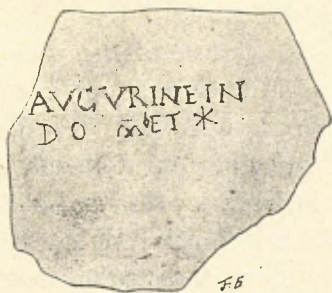

Fig. 1

A aquestes creus sovint s'afegeixen les lletres A i Ω , (α i ω , minúscules) que són la primera i última lletra de

l'Alfabet grec, de conformitat amb l'Apocalipsi I, 8, que diu: «Ego sum Alpha et Omega, principium et finis». «Jo

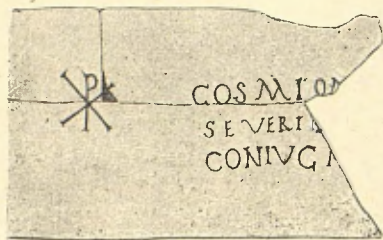

Fig. 2

só l'Alfa i l'Omega, el principi i la fi». També la creu amb les inicials de Jesús (IC) Crist (XC) amb el qualificatiu de victoriós (NIKA).

El Monograma de Crist.—És format per les dues inicials de Ἰησοῦς Χριστός (Jesucrist) que donen fig. 1 o per les dues primeres lletres ma-

júscules de ΧΡΙΣΤΟΣ (Crist) que dona fig. 2. El monograma es combina amb la creu mitjançant un pal que la trevessa, fig. 3, per la meitat i en sentit horitzontal. La creu monogràmica, fig. 4, apareix com una simplificació de l'anterior. També s'afegeixen les lletres Α i Ω. Més tard, (s. XII), apareix l'última lletra del nom de Crist grec ΧΡC (x p s en minúscules) fig. 5 (1).

El Monograma de Jesús.—És més tardà. La grafia corrent és IHS, que és errònia i prové de les lletres ΙΗΣΟΥΣ que formen el nom de Jesús en grec. El monograma consta o bé de la primera i última lletra IC

Fig. 3

(I i S llatines) o de les dues primeres i l'última IHC (I E S llatines). A causa del desconeixement del grec, els caràcters grecs es prenen per llatins i la C o Σ gregues es transformen

(1) Vegi's, El Monograma de Crist, *Hilari Servent*, Vida Cristiana. Número 122, p. 272.

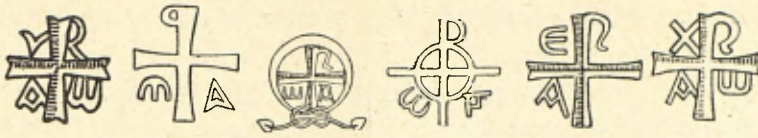

Fig. 4

en la S llatina donant ocasió a la mala grafia del nom Jhesus i al monograma I H S. A aquest monograma sovint s'afegeix una creu i també tres claus (2).

Peix.—És un dels més importants i més antics. Aquest símbol deriva del nom *peix* en grec ἸΧΘΥΣ. Aquestes lletres són l'acròstic de la següent inscripció: Ἰ (ἡσοῦς) Χ (ριστός) Θ (εοῦ) Υ (ιός) C (ωτήρ) o sia Jesús, Crist, de Déu Fill, Salvador. El peix combina amb l'àncora, amb una canasta de pans.

Fig. 5

Orfeu.—El cantor diví que atreu tots els animals. Toca una lira i està voltat de diferents animals, domèstics i ferotges.

Anyell.—Derivació bíblica (Joan I, 29 i Apoc. V, 6). Representat sobre la creu en lloc del Crucificat; sobre un tron, sobre el llibre apocalíptic dels set segells, sobre un montinyol d'on brollen els quatre rius del paradís (els evangelistes). Dret o ajegut, sostenint amb una pota davantera la creu o un estendard de resurrecció. Sovint un calze recull la sang que surt del seu pit. Es combina també amb els símbols dels evangelistes. Nimbe crucífer (3) o

(2) El Monograma de Jesús, *Hilari Servent*. Vida Cristiana. Números 124-25, p. 374.

(3) *Nimbe* és el resplendor que volta el cap d'una figura: *auriola*, és el resplendor que abarca tota la figura, i és pròpia de Déu.

auriola. Inscripció: *Agne Dei, miserere mei, qui crimina tollis.*

Pelicà.—Antigament es troba al cim de la creu; més tard esdevé símbol eucarístic. És l'ocell que segons l'antiga llegenda es fereix el pit amb el bec per ressuscitar els seus petits amb la seva sang. Pres com a símbol eucarístic es ve a significar que els nodreix amb la seva sang. Inscripció: *Pie pellicane, Jesu Domine, Me immundum munda tuo sanguine cuius una stilla salvum facere totum.*

Fènix.—Ocell que reneix de les seves cendres; al·lusió a la resurrecció de Crist. Símbol eucarístic, perquè el Crist ressuscitat no mor més, i reviu sens parar pel sant Sacrifici.

Aguila.—Mossegant una serp o treient-li els ulls. Per l'audàcia del seu vol significa la Divinitat regnant en el cel i especialment, l'Ascensió.

Bou.—Es troba combinant amb l'anyell i el lleó. L'explicació sembla que és que el bou simbolitza la passió de Crist i el lleó la resurrecció.

Símbols dels Evangelistes.—Un text del segle XIII resumeix la relació d'aquests símbols amb el Crist que és nat (l'home), que patí (bou), ressuscità (lleó), que pujà al cel (àguila). Així en alguna composició trobem: al costat de l'home o àngel (símbol de Sant Mateu) el Naixement; al costat del vedell (Sant Lluc) la Crucifixió; al costat del lleó (Sant Marc) la Resurrecció; al costat de l'àguila (Sant Joan) l'Ascensió.

Lleó.—Símbol de la Resurrecció; al·lusió a: *Vicit leo de tribu Juda* (Apoc. V, 5). També: *Hic stimulum mortis Christus vincit, leo fortis.* (Aquí Crist, lleó fort, vencé l'agulló de la mort). Per això el candeler pasqual es col·locava sobre un lleó.

Cep.—Del qual pengen raïms i monogrames de Crist. Picotejat per coloms. Sortint d'un calze o gerro, amb ocells i altres animals, com expressió del delit de les creatures per la sang de Crist. Raïm de la terra de Canaan, símbol de la crucifixió. Crist penjant d'un gran cep.

Espiga.—Símbol eucarístic.

Lliri.—*Ego sum flos campi et lilium convallium* (Càntic dels càntics, II, 1). Jo só la flor del camp i el lliri de les valls.

Porta.—*Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvus erit* (Joan X, 17). Jo só la porta, el que entri per mi es salvarà.

Pastor.—El Bon Pastor és un dels símbols més populars. Al principi sots un aspecte idil·lic com expressió de la seva misericòrdia salvadora; després sots un aspecte més dur, barbut, túnica llarga, amb les llagues i l'ovella, com expressió de la seva passió redemptora.

Adam.—Crist com el segon Adam: arbre del Paradís, arbre de la Creu. *Primus homo de terra terrenus, secundus de caelo caelestis.* (Corint, XV, 47).

Ciri.—L'humanitat de Crist en la cera, la divinitat en la flama. El *Lumen Christi* del Dissabte Sant.

Corona.—En antigues representacions de la Trinitat, Crist és representat per una corona.

FIGURES

Els personatges de l'A. T. que figuraren Crist, els anirem veient en el transcurs de la vida de Jesús.

ATRIBUTS

Jesucrist, com a Déu, té els tres atributs gloriosos: Nimbe crucífer, auriola i peus nusos.

Com a *personatge històric* porta túnica i pali o mantell. Com a *pontífex* porta alba, estola, capa, amb tiara o sense. Com *rei*, corona, ceptre i bola del món amb la creu.

Com a Crist de Majestat generalment porta un llibre sobre el qual es llegeix: *Lex, Pax, A i Ω, Ego sum lux mundi*, o *Ego sum via, veritas et vita*.

Sovint porta una creu gloriosa, en forma de creu processional o gemada. Com a ressuscitat, en la creu porta una banderola blanca amb creu vermella.

GENEALOGIA

La Genealogia de Crist pot ésser completa des d'Adam, o bé parcial i aleshores esdevé l'*Arbre de Jessè*, que és la més representable i representada. La trobem, no obstant, com un arbre plantat per Abraham, al·ludint al: *Et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli*. (Gen. XXVI, 4): I multiplicaré la teva descendència com les estrelles del cel.

Els reis, avantpassats de Crist i Maria, amb mantell, ceptre i corona, es col·locaren en la façana d'algunes catedrals.

L'*Arbre de Jessè* (el pare de David) deriva del text d'Isaias: *Egredietur virga de radice Jesse et flos de radice eius ascendet, et requiescet super eum Spiritus Domini...* (X. 1). Eixirà una tija de la rel de Jessè i de la seva rel en pujarà una flor, i sobre d'ell reposarà l'Esperit del Senyor.

La Litúrgia diu: *Virgo Jesse floruit, Virgo Deum et hominem genuit, pacem Deus reddidit, in se reconcilians ima summis*. La tija de Jessè florí, la Verge engendrà el Déu i home, Déu féu les paus reconciliant en si el cel i la terra. (Missa votiva de la Verge).

O Radix Jesse, qui stas in signum populorum. O rel de Jessè, que ets posada en senyal dels pobles (Gran antífona de la O, d'Advent). La tija simbolitza Maria, la flor Jesús.

Els elements de l'Arbre de Jessè poden ésser: Jessè, els Reis, els Profetes, la Verge, el Crist i l'Esperit Sant.

Jessè és representat ajegut i dormint. Alguns retreuen l'analogia amb l'Adam adormit del costat del qual ix Eva, o amb el Crucificat del pit llagat del qual neix l'Església. La tija brota del seu ventre realísticament o més generalment del seu pit o cor. Sovint, un llum al seu costat, símbol de la nit profètica. L'arbre és sovint un cep carregat de raïms. Generalment, un arbre estilitzat i imprecís.

Els Reis són els Reis de Judà, que eren considerats com els ancetres de Sant Josep i de la Verge, representats amb corona i ceptre per bé que molts d'ells no foren reis, sinó solament descendents de reis. Es representen de cos enter i més sovint només amb el bust com eixint d'una corola.

El nombre és indiferent: 18 (Chartres), els reis del regne de Judà; 28 (París), els personatges de la genealogia de Sant Mateu; 56 (Reims), seguint la genealogia de Sant Lluc fins Adam. Algunes vegades porten una arpa o una banderola. A falta d'espai els reis es redueixen a dos: David i Salomó.

Els Profetes, vénen a ésser els avantpassats de Crist segons l'esperit, així com els reis ho eren segons la carn. Poden ésser 12, els ulls envers el Crist al qual assenyalen amb el dit: Habacuc, Sofonias, Daniel, Isaías, Balaam,

Moisès, Zacarias, Joel, Ezequiel, Miqueas, Samuel, Amós, Oseas i Naum. Un Arbre de Jessè del XIII porta els següents profetes amb les corresponents inscripcions un poc alterades i fragmentades que completem:

Isaias: *Egredietur virga de radice Jessè* (X, 1).

Ezequiel: *Dominus solus ingredietur*.

S. Joan B: *Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi*.
(I, 29).

Joel: *Dominus de Sion et rugiet* (III, 16).

Amos: *De Jerusalem dabit vocem suam* (I, 2).

Miqueas: *Ecce Dominus egredietur de loco suo* (I, 3).

Habacuc: *Deus ab austro veniet* (III, 3).

Joel: *In die illa stillabunt montes dulcedinem* (III, 18).

Ageu: *Ecce veniet desideratus cunctis gentibus* (II, 8).

Naum: *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem* (I, 15).

La Verge està asseguda al mig de l'Arbre sense l'Infant o bé al cim amb l'Infant.

El Crist està sobre la falda de Maria o bé en forma majestàtica al cim de l'Arbre voltat dels set dons de l'Esperit Sant en forma de coloms encerclant la seva persona.

L'Esperit Sant és en forma dels set dons, o bé per medi d'un sol colom sobre la testa de Jesús.